

श्रुति-सौरभ महाकाव्यमा अलङ्कारविधान

डिल्लीराम ढकाल २०६४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्रसङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको एम.ए. दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको
प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

डिल्लीराम ढकाल

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

२०६४

श्रुति-सौरभ महाकाव्यमा अलङ्कारविधान

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय,
नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसका छात्र श्री डिल्लीराम ढकालले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) मा नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि गर्नुभएको 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यमा अलङ्कारविधान शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुख, प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
२. शोधनिर्देशक, डा. महादेव अवस्थी
३. बाह्य परीक्षक डा. पारसमणि भण्डारी

मिति: २०६४/०९/०९

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यमा अलङ्कारविधान शीर्षकको स्नातकोत्तर तह नेपाली विषयको शोधपत्रमा अलङ्कारको सिद्धान्त र त्यही सिद्धान्तका कसौटीमा 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यका पद्यहरूको मूल्याङ्कन गरिएको छ । प्रस्तुत शोधकार्यबाट 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यमा निहित अलङ्कारहरूको बारेमा जिज्ञासु व्यक्तिहरू तथा संघसंस्थाहरूलाई विशेष सहयोग प्राप्त हुनेछ भन्ने आशा राखेको छु । यस शोधकार्यलाई अगाडि बढाउने क्रममा आदरणीय गुरु डा. महादेव अवस्थीको कुशल निर्देशन मैले प्राप्त गरेको छु । आफ्ना विविध कार्यव्यस्तता हुँदाहुँदै पनि मलाई शोधकार्य गर्न अतुलनीय योगदान पुऱ्याउने शोध-निर्देशक गुरुप्रति हृदयतः कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । शीघ्र शोधकार्य गर्नका लागि अभिप्रेरणा दिने आदरणीय गुरु डा. पारसमणि भण्डारीप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधकार्यका क्रममा आवश्यक पुस्तकीय सामग्री उपलब्ध गराइदिने केन्द्रीय पुस्तकालय, त्रि.वि., कीर्तिपुरप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु । यसै गरी प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्नका निम्ति आवश्यक वातावरण मिलाइदिने पिता ताराप्रसाद ढकाल र माता ताराकुमारी ढकालप्रति हृदयतः कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै शोधकार्यका क्रममा अन्य विभिन्न तहबाट सहयोग गर्ने दिदी भगवती ढकाल, दाजुहरू बाबुराम ढकाल, वसन्त (चोमलाल) ढकाल, भाइहरू प्रकाश ढकाल, नारायण ढकाल, बहिनीहरू राधा ढकाल, दुर्गा ढकाल, भाउजुहरू अम्बिका ढकाल, लक्ष्मी ढकाल, साथीहरूमा नरहरि घिमिरे, केशवशरण अर्याल, सुमन्त न्यौपाने, ऋषि अधिकारी, योगराज भण्डारी, सालिकराम घिमिरे लगायतका व्यक्तिहरूप्रति म हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधकार्यको लागि आवश्यक पर्ने प्रमुख पुस्तक तथा अन्य सामग्री सहज तरिकाले उपलब्ध गराइदिने लक्ष्मी शर्मा र आराधना शर्माहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । सङ्कलित सामग्री अत्यन्त सतर्कताका साथ टङ्कण गरिदिने 'जी' कम्प्युटर सेन्टरका जितेन महर्जन तथा विवेक महर्जनप्रति विशेष धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा म प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सविनय अनुरोध सहित नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०६४/०८/२७

डिल्लीराम ढकाल
स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष
समूह २०६०/०६२
नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर

ढनतवुत

तुरलतुवन वलशुववलदुदुवलत, डननवलकी तथल सलडलतलक शलसुतुर सङुकलततनुतुगुत नुतुडलली ँड.ँ. दुसुतुु वरुषकल वलदुदुवथी शुरी डललुलीरलड ढकललले 'शुरुतल-सुडुरड डहलकलवुतडल अलङुकलर वलधलन' शीरुषककु डुरसुतुत शुकुधडतुर डेरल नलरुदुशनडल तडलर डलरुनु डुँकु हुु । नलकुँ डुरलशुरतुडडुूरुवक तडलर डलरलँकु डस शुकुधकरुतडलड ड डुूरुण सनुतुतुषुडु छु र डसकुु अवशुतुक डुलुतुडलङुकन ललगल सलडलरलस गरुदुछु ।

डलतल : २०६ॡ/०ॡ/२ॡ

डल. डहलदुव अवसुथी
नुतुडलली कुनुदुरीतुड वलडलग
तुरल.वल. कीरुतलडुर

विषयसूची

पृष्ठ, सङ्ख्या

पहिलो परिच्छेद

शोधपत्र-परिचय

! –%

१.१ शोधप्रयोजन	१
१.२ विषय परिचय	१
१.३ समस्याकथन	२
१.४ शोधपत्रको उद्देश्य	२
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	३
१.६ अध्ययनको औचित्य	४
१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.८ शोधविधि	४
१.८.१ सामग्री सङ्कलनविधि	४
१.८.२ अध्ययन तथा विश्लेषण विधि	५
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	५

दोस्रो परिच्छेद

भरतराज शर्मा मन्थलीयको जीवनी, व्यक्तित्व र
कृतित्व

६-१६

२.१ जीवनी	६
२.२ व्यक्तित्व	९
२.३ कृतित्व	१२
२.४ निष्कर्ष	१५

तेस्रो परिच्छेद

अलङ्कारको सैद्धान्तिक स्वरूप

१७-६२

३.१ पूर्वीय काव्यशास्त्रमा अलङ्कार	१७
३.२ पाश्चात्य काव्यशास्त्रमा अलङ्कार	५६
३.३ अलङ्कारसिद्धान्तको मूल्याङ्कन	६०

चौथो परिच्छेद

श्रुति-सौरभ महाकाव्यको आलङ्कारिक विश्लेषण	६३-८८
४.१ 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यमा शब्दालङ्कारहरूको प्रयोग	६३
४.२ 'श्रुति-सौरभ' महाकाव्यमा अर्थालङ्कारहरूको प्रयोग	६८
४.३ निष्कर्ष	८८

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार	८९-९१
---------	-------

सन्दर्भग्रन्थसूची

सङ्क्षेपीकरण

संक्षिप्त रूप	-	पूर्ण रूप
अनु.	-	अनुवाद, अनुवादक, अनुवादित
इ.	-	इस्वी
इ.पू.	-	इसापूर्व
टी.	-	टीकाकार
तृ.सं.	-	तृतीय संस्करण
ते.सं.	-	तेस्रो संस्करण
द्वि.सं.	-	द्वितीय संस्करण
दो.सं.	-	दोस्रो संस्करण
न.सं.	-	नवम् संस्करण
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान
प्रा.लि.	-	प्राइभेट लिमिटेड
बा.सं.	-	बाहौ संस्करण
भा.	-	भाष्यकार
श्रु.सौ.	-	श्रुति-सौरभ

